

De negentiende eeuw komt tot leven

Het Multatuli Huis in Amsterdam

Hoewel zijn stijl moeilijk te plaatsen is, kreeg Multatuli (1820-1887) alom waardering voor zijn literaire kwaliteiten. Zelf vond Multatuli zijn boodschap over uitbuiting van de Javaanse bevolking belangrijker en het stak hem dat daar zo weinig aandacht voor was. Zijn werk was ook van invloed op mensen uit de arbeidersbeweging en op het feminisme. Het Multatuli Huis geeft een blik op het leven en werk van deze negentiende-eeuwse schrijver en zijn betekenis voor het heden.

Daan Schuijt is redacteur van Kleio.

In talloze gemeenten in Nederland is een straat of plein naar hem vernoemd, meer dan een eeuw na zijn overlijden is zijn verzameld werk uitgegeven, hij is een van de vijftig canonvensters, er is fairtrade-koffie vernoemd naar zijn bekendste roman *Max Havelaar*, die tevens verfilmd en bewerkt is voor toneel en musical, je hebt de Woutertje Pieterse Prijs voor kinderboeken en er is een standbeeld. Hoewel het werk van Multatuli door het grote publiek nauwelijks nog gelezen wordt, kent iedereen hem als een groot schrijver.

Korsjespoortsteeg

Midden in het centrum van Amsterdam, tussen de Singel en de Herengracht, ligt de Korsjespoortsteeg. Op nummer 20 werd in 1820 Eduard Douwes Dekker, de echte naam van Multatuli, geboren en daar bevindt zich tegenwoordig het Multatuli Huis. Eduard was het vierde kind in een doopsgezinde familie. De familie Douwes Dekker bewoonde de twee middelste verdiepingen van het pand. Het souterrain en de zolder behoorden aan andere bewoners. De Korsjespoortsteeg was een straatje met middenstanders, net om de hoek van de rijke bewoners van de Herengracht waarvan velen hun fortuin in de Oost hadden verdiend. De vader van Eduard, Engel, kwam uit de Zaanstreek en zorgde als scheepskapitein voor een prima inkomen. Zijn moeder Sietske, afkomstig van Ameland, was huisvrouw. Na een jaar of vier verhuisde de familie naar een groter huis en uiteindelijk kon de familie zich een koopwoning in Amsterdam veroorloven.

Het Multatuli Huis is geen groot museum. Op de begane grond vind je een informatiecentrum over de levensloop van Douwes Dekker. Op de bovenverdieping is een stijkkamer ingericht met daarin het bureau en diverse portretten, onder meer van zijn broer Jan Douwes Dekker (die een plantage in Nederlands-Indië bezat) en de uitgever G.L. Funke (die de vierde en vijfde uitgave van *Max Havelaar* bezorgde, daarbij terugkerend naar het oorspronkelijke manuscript

van Dekker). De bibliotheek van Dekker staat er, net als de sofa waarop hij in Ingelheim in Duitsland is overleden. Ook zijn urn is hier te vinden. Dekker was de eerste Nederlander die werd gecremeerd, toen een atheïstisch statement.

In de kelder bevindt zich het documentatiecentrum. Hier tref je verschillende edities van het boek en brieven, geschreven door anderen aan het Multatuli Genootschap. Multatuli's originele handschriften liggen in de Universiteitsbibliotheek van Amsterdam. Deze ruimte wordt door onderzoekers en studenten gebruikt. In het pand bevinden zich ook de burelen van het Multatuli Genootschap dat een jaarboek uitbrengt en tweemaal per jaar een avond organiseert waarbij gerenommeerde sprekers hun mening geven over Multatuli, zijn werk en zijn betekenis voor het heden.

Foto van een gelithografeerd portret van Eduard Douwes Dekker, gepubliceerd in *Het Leven in 1920*. Bron: Algemeen Hollands Fotopersbureau.

Negentiende eeuw

Wie het leven en werk van Multatuli bekijkt, ziet een groot deel van de tweede helft van de negentiende eeuw tot leven komen. Dekker schreef over modern imperialisme, had invloed op de leden van de eerste feministische golf (onder wie Mathilde Wibaut) en kreeg aanhangers in de arbeidersbeweging (zoals Domela Nieuwenhuis), overigens zonder ooit deel te willen uitmaken van een groep, partij, club of vereniging. Zijn werk is divers en behelst romans, toneelstukken, stijlloefeningen en brieven. Zijn stijl was uitermate origineel. Het afzetten tegen misplaatste autoriteit en het benoemen van misstanden is een rode draad in zijn werk. Aan het einde van zijn schrijversloopbaan maakte Dekker als Multatuli diverse tournees en trad hij op voor volle zalen. Hij las voor en hield voordrachten over actuele onderwerpen.

'De kleinburgerlijke sfeer van de Nederlandse gemeenschap op Java bekelnde Dekker, bovendien bouwde hij snel gokschulden op'

Eduard Douwes Dekker kreeg veel lof over de manier waarop hij schreef omdat zijn stijl veel mensen aansprak. Toch zorgde de inhoud van zijn boeken geregeld voor opschudding, zoals zijn debuut *Max Havelaar, of De koffij-veilingen der Nederlandsche Handel-maatschappij*. Critici gingen naar de zin van Dekker te weinig in op de werkelijke betekenis van zijn werk. Dit bleef hem steken. Zijn wens om gehoord te worden, de noodzaak waarmee hij schreef, was voor hem groter dan de hang naar waardering. Die noodzaak blijkt wellicht het meest uit zijn debuut *Max Havelaar* dat beïnvloed werd door zijn eigen levenservaringen.

Literaire genootschappen

Halverwege de negentiende eeuw speelde het literaire leven in Nederland zich grotendeels af in genootschappen waarvan de leden elkaar voorlezen – of declameerden – uit bekende en nieuwe werken. Historische romans, zo populair in de eerste helft van de negentiende eeuw, hadden afgedaan. Nieuw waren de culturele tijdschriften zoals *De Nederlandsche Spectator* waarin jonge schrijvers verhalen of uiteenzettingen over actuele thema's publiceerden. De novelle ontstond, minder omvangrijk dan een roman en opgebouwd rondom één gebeurtenis. In de late negentiende eeuw kwam het naturalisme op, met veel nadruk op de psyche van de mens. Dekker ging zijn eigen weg. Letterlijk, toen hij als achttienjarige op een schip van zijn vader meevoer naar Nederlands-Indië. Met zijn weerbarstige karakter kon hij niet goed aarden op de Latijnse school – nu het Barlaeus Gymnasium – dat hij tot zijn vijf-

tiende bezocht. Het werk in een textielabriek bleek evenmin geschikt en dus besloot zijn vader hem dan maar mee te nemen op een van zijn handelsexpedities. Eduard maakte in Nederlands-Indië gestaag carrière als bestuursambtenaar. Tot 1841 woonde en werkte hij in Batavia als commies bij de Algemene Rekenkamer en was hij vaak in het casino te vinden. De kleinburgerlijke sfeer van de Nederlandse gemeenschap bekelnde Dekker, bovendien bouwde hij snel gokschulden op. Hij vroeg om overplaatsing naar een buitenpost en tot 1855 werkte hij – met uitzondering van een langdurig verlof naar Nederland tussen 1852 en 1855 – van het westen van Sumatra tot aan Celebes en Ambon.

Bestuurder?

Al ontwikkelde Dekker zich tot een bekwaam bestuurder, zijn hart lag elders. Ook in dit opzicht voegde hij zich niet naar de heersende mores. Hij had kritiek op de inlandse hoofden die hun eigen volk zo gruwelijk uitbuiten, en de Nederlanders die wegkeken en zich in hun comfortabele buitenhuizen ophielden. Met zijn weigering mee te doen aan de vriendjespolitiek, de corruptie en het frauduleus boekhouden plaatste Dekker zich buiten het *old boys network* dat de dienst in de kolonie uitmaakte. ▶

Onder: Eigenaar tussen zijn tabaksplanten op een plantage rond Belawan in Nederlands-Indië. Ca. 1897. Foto J. Willem Schut, Nationaal Archief.
Daaronder: Omslag eerste uitgave *Max Havelaar* door Multatuli, J. de Ruyter, 1860, Amsterdam.

In 1851 schreef hij de Haarlemse uitgever A.C. Kruseman, een vroegere jeugdvriend, een brief van vierenveertig kantjes over zijn ervaringen en inzichten op de plantages. Dekker stelde dat het tijd was om zijn stem te laten horen: 'Het is het eerst dat ik dus schrijf. Het is een voorspel van mijn vast voornemen om tot het volk te spreken. Ik ben zwanger van denkbeelden; over weinig dagen ben ik 31 jaar – het is tijd, tijd – nu of nooit, dat is: weldra of nooit.' De brief sprong van het heden naar het verleden, bewandelde zijpaden en bevatte passages uit dagboeken. Bovendien stamt uit deze periode een passage die lijkt op de latere toespraak tot de hoofden van Lebak uit *Max Havelaar*. Kruseman wist niet goed wat hij ermee aan moest. Daarnaast vermoedde hij dat de directe toon en het benoemen van allerlei misstanden het lezerspubliek niet zou bekoren.

Lebak

Zijn laatste ervaringen in Indië waren doorslaggevend in zijn drang om als schrijver gehoord te worden. In 1855 keerde Dekker na verlof terug naar Nederlands-Indië waar hij ging werken als assistent-resident van Lebak op Java. Hij kreeg er te maken met de regent Karta Nata Negara die de lokale bevolking volledig uitzoog ten behoeve van zijn eigen rijkdom en die van de Nederlandse kolonistors.

'Hier zie je eigenlijk de tragiek die het schrijverschap van Multatuli zou markeren: er was waardering voor zijn talent, maar zijn boodschap wilde men liever niet horen'

Hoogstwaarschijnlijk vergiftigde Nata Negara Dekkers voorganger toen deze misstanden op het spoor was. Dekker tekende protest aan, maar kreeg van het Nederlands-Indisch bestuur en de gouverneur-generaal nul op het rekest. Gedesillusioniseerd en berooid keerde hij terug naar Nederland. Enkele jaren zwierf hij rond en in 1859 schreef hij op een zolderkamertje in Brussel *Max Havelaar*. Het boek staat bekend als een vlammende aanklacht – 'Er ligt een roofstaat aan de zee, tussen Oost-Friesland en de Schelde!' – tegen het machtsmisbruik van de inlandse hoofden en de corrupte Nederlandse koloniale bestuurders. De belangrijkste onderdelen uit het boek zijn de toespraak tot de hoofden van Lebak en de vertelling over Saïdjah en Adinda. Jacob van Lennep kocht de rechten op het manuscript en bewerkte het om het voor publicatie geschikt te maken. Dekker was overigens van plan het werk niet te publiceren als hij als resident op Java gerehabiliteerd zou worden, zijn pensioen zou worden aangevuld, hij ongeacht publicatie een voorschot op het boek zou ontvangen en geridderd zou worden in de Orde van de Nederlandse Leeuw. Van Lennep ging niet in op de eisen van Dekker en

gaf het boek uit. Het werk bleef niet onopgemerkt. Het kreeg lof vanwege de literaire verdiensten, maar over de inhoud, het onderdrukken van de inlandse Javaanse bevolking, had men het niet. Hier zie je eigenlijk de tragiek die het schrijverschap van Multatuli zou markeren: er was waardering voor zijn talent, maar zijn boodschap wilde men liever niet horen.

Multatuli Huis

Ondanks de beperkte afmetingen, wordt Multatuli in zijn geboortehuis zeer tastbaar en krijg je toch een goede indruk van Nederland in de negentiende eeuw. Voor scholieren is er een programma van ongeveer een uur dat bestaat uit onder meer een korte documentaire en opdrachten voor de onder- of bovenbouw. Het Multatuli Huis kan niet meer dan één groep tegelijk herbergen, maar het museum verzorgt tevens een rondwandeling door het Amsterdam van Multatuli. Je kunt ook vooraf contact opnemen met de conservator, Klaartje Groot. Zij kan desgewenst bronnen uit het werk van Multatuli uit de kelder halen en klaarleggen. Ook weet zij bij ieder object het verhaal te vertellen en kan zij inspelen op de opdrachten die de leerlingen hebben. ■

Bezoek aan het Multatuli Huis

Het Multatuli Huis is dinsdag geopend van 10.00 uur tot 17.00 uur en van woensdag tot en met zondag van 12.00 uur tot 17.00 uur. Schoolklassen zijn maandag ook welkom. Alle informatie over klassenbezoek en andere zaken over het Multatuli Museum is te vinden via www.multatuli-museum.nl of via het mailadres educatie@multatuli-museum.nl.

Het Multatuli Huis in Amsterdam is gevestigd in het geboortehuis van de schrijver.